

R E C E N Z J E I O M Ó W I E N I A

ROCZNIKI HUMANISTYCZNE
Tom LXX, zeszyt 10 – 2022
DOI: <https://doi.org/10.18290/rh227010-14>

SYLWIA NIEWCZAS

MIĘDZYKULTUROWOŚĆ CZY TRANSKULTUROWOŚĆ? – NOWY GŁOS W DYSKUSJI NA TEMAT DYDAKTYKI KULTURY POLSKIEJ W REFLEKSYJNYM NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

Rec.: Monika J. Nawracka, *Nauczanie języka polskiego jako obcego w perspektywie refleksyjnej i kulturowej*, Księgarnia Akademicka, Kraków, 2020.

Monografia autorstwa Moniki J. Nawrackiej *Nauczanie języka polskiego jako obcego w perspektywie refleksyjnej i kulturowej* (Kraków-Gliwice, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka) jest czwartą monografią z serii „Nowe w Glottodydaktyce: Studia Lingwistyczne i Pedagogiczne”. Pozycja ta podejmuje zagadnienie kultury *sensu largo* oraz kultury polskiej w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Warte uwagi jest dość nowatorskie podejście autorki, mianowicie w swej pracy prezentuje ona zarówno perspektywę lektora uczącego języka polskiego jako obcego, jak i cudzoziemców, którzy doświadczają procesu uczenia się polszczyzny oraz próbują zrozumieć cechujące polską kulturę zjawiska i niuanse.

Podjęty w monografii temat jest niezwykle istotny, ponieważ ciągle jeszcze niewiele jest badań dotyczących rozwijania kompetencji międzykulturowych czy transkulturowych w obszarze glottodydaktyki polonistycznej. Z pewnością jedną z przyczyn tego stanu należy upatrywać w uwarunkowaniach zewnętrznych, społeczno-ekonomiczno-kulturowych, które wcześniej nie generowały niejako konieczności podjęcia takiej refleksji. Już w tytule monografii autorka nawiązuje do dwóch perspektyw: refleksyjnej i kulturowej. Zagadnienie kultury

opisuje w perspektywie interdyscyplinarnej, antropologicznej, pedagogiczno-psychologicznej, glottodydaktycznej. Odwołuje się również do koncepcji międzykulturowości, w myśl której kultury spotykają się ze sobą i wchodząc w relacje, pozostają odmienne.

Monografia składa się z 6 rozdziałów (każdy z nich jest zwieńczony podsumowaniem) oraz obszernej bibliografii, a także aneksu.

W rozdziale pierwszym „Charakterystyka badań” autorka prezentuje pytania i cele badawcze, zwraca uwagę na interdyscyplinarność pracy, a także omawia pewne aspekty terminologiczne istotne dla dalszej części pracy. M.J. Nawracka podkreśla, że interdyscyplinarność pracy odnosi się również do postrzegania w niej glottodydaktyki jako nauki pogranicza (25). Za cel pracy uznano porównanie dotychczasowych analiz w zakresie kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego z wynikami własnych badań jakościowych, a także wypracowanie podejścia do kultury w perspektywie refleksyjnej, która jest użyteczna w dyskursie glottodydaktycznym. Jak bowiem zauważa Perkowska-Klejman, „na gruncie nauczycielskim refleksyjność jest źródłem twórczego działania, innowacji oraz niezłomności w poszukiwaniu i tworzeniu różnorodnych koncepcji, a następnie wdrażania ich do praktyki” (7).

W drugim rozdziale zatytułowanym „Refleksyjny proces glottodydaktyczny. Założenia i koncepcje” autorka opisuje założenia i koncepcje refleksyjnego procesu dydaktycznego. Prezentuje w nim pojęcie refleksyjności, która według Nawrackiej może wzmacniać otwartość na zmiany. Zaprezentowano tu także przegląd dotychczasowych opracowań w obszarze refleksyjności w nauczaniu języka polskiego jako obcego, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia autonomii i półautonomii uczących się, a także poddano analizie „Europejskie portfolio dla studentów – przyszłych nauczycieli języków. Narzędzie refleksyjne w kształceniu nauczycieli języków obcych”. Portfolio w założeniu jest narzędziem refleksji nad kompetencjami nauczających oraz nad przygotowaniem do wykonywania zawodu w różnych sytuacjach edukacyjnych. Autorka opisuje w tym rozdziale również to, jak przedstawiana jest w portfolio znajomość kultury na zajęciach języków obcych.

Rozdział trzeci „Od kultur/y i międzykulturowości ku transkulturowości” prezentuje różne spojrzenia na kulturę z perspektywy antropologii kulturowej, pedagogiki i psychologii, w ujęciu filozoficznym i społecznym, czy wreszcie w ujęciu lingwistyki kulturowej i międzykulturowej. Rozdział ten jest przeglądem dotychczasowych opracowań we wskazanych obszarach. Rewizja poglądów i stanowisk przeprowadzona tu przez M.J. Nawracką jest autorskim zaproszeniem do dyskusji i refleksji nad tym, czy należy przyjąć jedną wizję kultury

oraz jak te zróżnicowane perspektywy pojmowania kultury przenieść na grunt glottodydaktyki i włączyć do procesu nauczania/uczenia się języka polskiego jako obcego.

W rozdziale czwartym zatytułowanym „Kultura oraz kultury w procesie glottodydaktycznym” zaprezentowano refleksję na temat postrzegania kultury z perspektywy procesu glottodydaktycznego. Autorka skupia tu swoje rozważania na przeglądzie opracowań dotyczących miejsca kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego z perspektywy instytucjonalnej i neofilologicznej. W części pierwszej poświęconej perspektywie instytucjonalnej analizie podano materiały i dokumenty normatywne (ESOKJ oraz FREPA) oraz zaprezentowano miejsce nauczania kultury w tych dokumentach. Autorka zwraca uwagę na pewien rozdźwięk pomiędzy podejściem europejskim i polskim, a także na zmiany w kontekście nauczania kultury związane ze zmieniającym się rozumieniem pojęć takich, jak społeczeństwo, naród czy kultura. Druga część skupia się na perspektywie neofilologicznej i omówiono w niej różne ujęcia kultury w poszczególnych glottodydaktykach. Nawracka najpierw prezentuje pozycje ogólnometodyczne, by później przejść do prac germanistycznych i romanistycznych, a następnie anglistycznych. Rozdział ten jest obszernym opracowaniem, choć zyskałby jeszcze bardziej, gdyby w części poświęconej innym niż polska glottodydaktykom autorka odwołała się do większej liczby publikacji.

„Kultura w nauczaniu i uczeniu się języka polskiego jako obcego. Od racjonalnego empiryzmu do międzykulturowości” to tytuł piątego rozdziału. Rozdział ten jest ostatni w teoretycznej części monografii i omawia różne koncepcje odnoszące się do kultury/kultur w nauczaniu i uczeniu się języka polskiego jako obcego, jest także prezentacją etapów kształtowania się metodyki nauczania języka polskiego jako obcego na przestrzeni lat. M.J. Nawracka podejmuje tu próbę systematyzacji refleksji nad nauczaniem języka polskiego jako obcego poprzez odwołanie się do pojęć i trendów badawczych takich, jak racjonalizm empiryczny, leksykultura, linguakultura, międzykulturowość i transkulturowość. W podejściu do modeli kształcenia międzykulturowego w glottodydaktyce transkulturowość jest podejściem zdecydowanie preferowanym i postulowanym przez autorkę. Rozdział ten stanowi również próbę odpowiedzi na pytanie, jak treści kulturowe były dotychczas prezentowane w podręcznikach do nauczania języka polskiego jako obcego. Konkluzja M.J. Nawrackiej jest raczej pesymistyczna, jej zdaniem w wielu materiałach treści takie pojawiały się rzadko lub były pomijane. Wydaje się, iż jest to dość radykalna opinia, z którą można by polemizować. Natomiast należy przyznać autorce rację, kiedy stwierdza, że pomimo zwiększonego zainteresowania badaczy i nauczających międzykulturowością,

nadal brak materiałów nauczających/wprowadzających kulturę w ten sposób. Autorka omawia także przykładowe rozwiązania metodyczne i programowe, prezentuje programy nauczania treści kulturowych na zajęciach z języka polskiego jako obcego (odwołując się m.in. do pozycji P. Gębala, I. Janowskiej czy A. Seretny). Z tego powodu jest to opracowanie, które może być wsparciem dla mniej doświadczonych lektorów języka polskiego jako obcego – stanowi dobrze zrobiony przegląd najważniejszych pozycji ze stosownym komentarzem metodycznym.

Ostatni, szósty rozdział omawianej monografii – zatytułowany „Kultury w świetle badań jakościowych” – to prezentacja wyników badań własnych, które to badania autorka przeprowadziła w trzech językach. Jak zaznacza Nawracka, celem badań była refleksja na temat kultury w nauczaniu/uczeniu się języków obcych. Metodą wybraną do badań był częściowo ustrukturyzowany wywiad etnograficzny przeprowadzony z osobami z sieci kontaktów autorki. Łącznie przeprowadzono 18 rozmów (6 z osobami nauczającymi języków obcych oraz 12 z osobami uczącymi się języka polskiego jako obcego), które następnie zostały poddane analizie jakościowej. Rozdział prezentuje jednak tylko 5 szczegółowych analiz rozmów z osobami uczącymi się i 1 z osobą nauczającą, co daje w efekcie skromną reprezentację materiałów źródłowych. Ponadto nie zastosowano żadnych narzędzi do analizy zebranych danych, autorka jedynie omawia wybrane fragmenty rozmów, cytując wypowiedzi osób badanych. Jako że autorka nie wskazała żadnego narzędzia, według którego przeprowadzana została analiza jakościowa przeprowadzonych wywiadów, można odnieść wrażenie, że analiza ta ma przebieg dość spontaniczny i swobodny, niepoddany żadnej wyraźnej dyscyplinie badawczej. Co więcej, w wielu miejscach autorka stosuje subiektywne komentarze, oparte jedynie na jej odczuciach i wrażeniach, brakuje w tych miejscach rzeczowej, jakościowej analizy uzyskanych w badaniach wyników. Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż część badawcza monografii jest tylko częściowo powiązana z częścią teoretyczną i niejednokrotnie to czytelnik musi wśród gąszczy cytatów i fragmentów rozmów wyłowić te elementy, które łączą się z omawianymi w recenzowanej monografii koncepcjami międzykulturowości czy transkulturowości.

Jako pewną ciekawostkę warto również odnotować konsekwentne uzupełnianie przez Nawracką form męskoosobowych rzeczowników w funkcji podmiotów i dopełnień o formy żeńskie. W intencji autorki ma to służyć przeciwdziałaniu dyskryminacji kobiet oraz podkreśleniu sfeminizowania środowiska edukacyjnego. Należy zaznaczyć jednak, że stosowanie tego typu uzupełnień w całej

monografii może być dla czytelnika uciążliwe i utrudniać podążanie za tekstem, który staje się niezwykle zagęszczony.

Mówiąc o zaletach *Nauczania języka polskiego jako obcego w perspektywie refleksyjnej i kulturowej*, warto przede wszystkim podkreślić widoczną obszerną, interdyscyplinarną wiedzę autorki z obszaru glottodydaktyki polonistycznej i antropologii kulturowej oraz (nieoczywistą) umiejętność połączenia tych perspektyw w naukowej refleksji nad rozumieniem oraz nauczaniem kultury. W chwili obecnej recenzowana monografia zawiera z pewnością najbardziej aktualny i różnoaspektowy przegląd badań polskich i światowych z wymienionych obszarów, ma zdecydowanie walor syntetyzujący. Z tego powodu publikację należy uznać za wartościową szczególnie dla osób rozpoczynających swoją przygodę z nauczaniem języka polskiego jako obcego, drugiego czy odziedziczonego, a także dla studentów różnych (neo)filologii przygotowujących się do podjęcia zawodu nauczyciela/lektora. Część badawcza budzi pewien niedosyt i prowokuje do dalszej refleksji. Nawracka zdecydowała się na wykorzystanie metodologii jakościowej i – jak sama podkreśla – w pracy korzystała w metody antropologicznej. Obawę jednak budzi zastosowanie tylko jednego narzędzia badawczego, ponieważ może mieć to wpływ na obiektywność badawczą. Ponadto, po bardzo obszernym zaprezentowaniu zróżnicowanych interdyscyplinarnych aspektów pracy, odniesieniu zarówno do transkulturowości, jak i międzykulturowości, czy omówieniu dokumentów takich jak ESOKJ czy FREPA, razi brak nawiązania do nich w części badawczej. Można przez to odnieść wrażenie, że w prezentacji badań autorka odnosi się tylko do części aspektów omówionych tak dokładnie w części teoretycznej. Byłoby również wielce pomocne, gdyby rozdział empiryczny zawierał pewne wskazówki dotyczące rozwijania podejścia refleksyjnego w nauczaniu języka polskiego jako obcego, zwłaszcza że jako jeden z celów pracy obrano wypracowanie podejścia do kultury w perspektywie refleksyjnej, która jest użyteczna w dyskursie glottodydaktycznym. Jak podkreśla bowiem J. Dewey – jeden z autorów podejścia refleksyjnego – refleksyjność jest ściśle związana z praktyką i uczeniem się, a konkretne doświadczenie może pobudzić refleksję jednostki, czego wynikiem będzie uczenie się.

BIBLIOGRAFIA

- Dewey John. *Jak myślimy?* PWN, 1988.
- Nawracka, Monika J. „Międzykulturowość w refleksyjnym nauczaniu języków na przykładzie polskiego jako obcego. Perspektywa antropologiczna”. *Lingwistyka stosowana* 16(1), 2016, ss. 73-86.
- Nawracka, Monika J., *Nauczanie języka polskiego jako obcego w perspektywie refleksyjnej i kulturowej*. Księgarnia Akademicka, 2020.
- Perkowska-Klejman, Anna. *Refleksyjność w kontekście uczenia się. Poszukiwanie pojęć, modeli i metod*. Warszawa, 2018.
- Rada Europy. *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. Wydawnictwo Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, 2003.
- Rada Europy. *FREPA System opisu pluralistycznych podejść do języków i kultur. Kompetencje i zasoby*. Wydawnictwo Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, 2017.